

ULOGA NASTAVNIKA U PREVENCIJI PROBLEMA U PONAŠANJU KOD UČENIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI

THE ROLE OF TEACHERS IN THE PREVENTION OF BEHAVIORAL PROBLEMS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Suljkanović Djedović Emina², Kuralić-Čišić Lejla¹, Jahić Adela¹, Bijedić Meliha¹

¹Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

²JU Osnovna škola "Klokotnica", Bosna i Hercegovina

SAŽETAK

Cilj rada je utvrditi povezanost zastupljenosti pojedinih faktora rizika i učešća nastavnika u ostvarivanju preventivnog djelovanja škole. Uzorak ispitanika u ovom istraživanju čine 450 učenika osnovne škole, oba spola. Istraživanje je realizovano u Općini Doboj Istok i Gračanica, i to u osnovnoj školi Klokotnica, Brijesnica, Lukavica i Hasan Kikić. Primijenjena su tri upitnika, dva standardirana: ASEBA Youth Self-Report - YRS (Achenbach, 2007.) i Modificirani upitnik za procjenu nivoa rizičnosti/potreba (YLS/MCI) autora Andrews i Hoge (1994) i jedan kreiran za potrebe istraživanja. Za obradu podataka korišteni je statistički program SPSS 20.0. za operativni sistem Microsoft Windows. U dokazivanju metrijskih svojstava skala korišten je Cronbach alfu koeficijent. U odradi podataka korištene su metode deskriptivne statistike, t-test, ANOVA, diskriminacijska funkcija i regresijska analiza. Rezultati regresijske analize pokazuju da su značajni prediktori: slab školski uspjeh, ponavljanje razreda, velik broj neopravdanih izostanaka, neprimjeren odnos prema nastavnicima/autoritetima, neprimjeren ponašanje prema vršnjacima u školi. S obzirom na predznak koji je vezan uz pojedine koeficijente može se zaključiti da je učešće nastavnika u ostvarivanju preventivnog djelovanja škole veoma važna stavka, kada je u pitanju djelovanje na rizične faktore na nivou škole.

Gljučne riječi: rizična ponašanja na nivou škole, nastavnici, prevencija.

ABSTRACT

The aim of this paper is to determine the relationship between the representation of individual risk factors and the participation of teachers in the implementation of preventive action of the school. The sample of respondents in this study consists of 450 primary school students, both sexes. The research was conducted in the municipalities of Doboj Istok and Gračanica, in the primary schools Klokotnica, Brijesnica, Lukavica and Hasan Kikić. Three questionnaires were applied, two standardized: ASEBA Youth Self-Report - YRS (Achenbach, 2007) and the Modified Questionnaire for Assessing the Level of Risk / Needs (YLS / MCI) by Andrews and Hoge (1994) and one created for research purposes. The statistical program SPSS 20.0 was used for data processing. for Microsoft Windows. The Cronbach's alpha coefficient was used to prove the metric properties of the scales. Descriptive statistics methods, t-test, ANOVA, discriminant function and regression analysis were used in data processing. The results of the regression analysis show that the significant predictors are: poor school performance, grade repetition, a large number of unjustified absences, inappropriate attitude towards teachers / authorities, inappropriate behavior towards peers at school. Considering the sign related to certain coefficients, it can be concluded that the participation of teachers in the implementation of preventive action of the school is a very important item, when it comes to acting on risk factors at the school level.

Key words: risky behaviors at the school level, teachers, prevention.

UVOD

Prevenciju rizičnih ponašanja kod djece potrebno je usmjeriti na najranije djetinjstvo, a posebno na razdoblje školovanja tokom kojeg se, osim akademskih znanja i vještina, stiču i vještine potrebne za svakodnevno funkcioniranje i kvalitetnu integraciju pojedinca u društvo. Savremena znanost prevenciju određuje kao proces sadržan u djelovanju na razvoj individue, pri čemu je razvoj shvaćen kao složeni proces postepenog progresivnog mijenjanja i usložnjavanja ličnosti koji se odvija od prvih dana po rođenju, pa do zrelosti ili kraja života, sa krajnjim ciljem formiranja cjelovite, dobro integrisane, socijalizovane i zrele ličnosti (Berk, 2000, Oetting, Donnermeyer, 1998; prema Popović-Ćitić, Žunić-Pavlović, 2005., Popović-Ćitić, 2005, 2007., Popović-Ćitić, Popović, 2009). Dakle, prevencija je humani imperativ, jer sva različita rizična ponašanja djece i mladih proizvode veliku bol i patnje, ne samo djeci i mladima, nego i cijeloj zajednici, na različite načine (Bašić i sar, 2007, Bašić, 2009).

Uobičajeni način klasifikacije faktora rizika koji je zastupljen u stručnoj literaturi polazi od razlikovanja dvije osnovne kategorije ovih faktora: unutrašnjih, odnosno individualnih karakteristika pojedinca i spoljašnjih, odnosno sredinskih uticaja koji mogu imati negativno dejstvo na razvoj i ponašanje individue (Catalano, Loeber & McKinney; Dodge, prema Anderson, Scott, 2012). Zapravo, može se smatrati da u osnovi problema faktora rizika jesu različiti uticaji sredine na ponašanje individue. Sredinski uticaji mogu se manifestovati na različite načine, od najneposrednijeg uticaja porodice do posrednih uticaja škole i lokalne zajednice (Mahmutović, 2015).

Djeca dolaze u školu sa usvojenim obrascima ponašanja, koje će vjerovatno ponavljati i koristiti i u školi. Ukoliko se radi o neprimjerenim obrascima ponašanja, uvećava se rizik za javljanje školskog neuspjeha i dalji razvoj i usložnjavanje nepoželjnih ponašanja (Sprague & Walker, 2000.). Prema tome, faktori rizika u školi mogu se pojaviti kao rezultat uticaja individualnih karakteristika djeteta i njegovih porodičnih prilika, tako što one utiču na djetetovo ponašanje u školi, odnos prema školi i školskom radu. Ukoliko dijete ne ostvaruje zadovoljavajući uspjeh u školi, može se javiti negativan odnos djeteta prema školi, udaljavanje od škole, usvajanje neprimjerenih obrazaca ponašanja, druženje sa delinkventnim vršnjacima itd.

Kao najznačajnije faktore rizika u školi mogu se izdvojiti odlike odnosa između nastavnika i učenika u nastavnom procesu; način donošenja, sadržaj i primjenu pravila ponašanja u školi; očekivanja od strane nastavnika u pogledu rezultata koje učenici treba da postignu u školskom radu; sadržaj i kvalitet saradnje škole i porodice; materijalno-tehničke uslove rada u školi. Odlike odnosa između nastavnika i učenika u nastavnom procesu. Ukoliko su nastavnici usmjereni samo na nastavne sadržaje i procese njihovog usvajanja, bez zainteresovanosti i odgovornosti za druge aspekte razvoja i funkcionisanja učenika, značajno se umanjuju mogućnosti za uspostavljanje značajnih interakcija između nastavnika i učenika (Žižak, 2010).

Razvijanje interpersonalnih odnosa između nastavnika i učenika, kojima nije cilj samo savladavanje nastavnog gradiva, već i razvijanje odnosa povjerenja, podrške i razumijevanja, značajno je sa stanovišta razvijanja pozitivnog odnosa učenika prema školi. Ukoliko od strane nastavnika izostane podrška i pozitivan podsticaj, vjerovatnije je da će se kod učenika razviti negativan odnos prema školi i nepoželjni oblici ponašanja (Velki, Vrdoljak, 2012). Stavovi nastavnika prema učenicima i njihovom ponašanju značajno utiču na buduće ponašanje učenika, osjećaj pripadnosti školi i stepen angažovanja u nastavnim i školskim aktivnostima, što se može reflektovati na rezultate u radu učenika. Sve navedeno značajno predodređuje da li će školska sredina predstavljati faktor rizika za razvoj nepoželjnih ponašanja kod učenika.

Cilj rada je utvrditi povezanost zastupljenosti pojedinih faktora rizika i učešća nastavnika u ostvarivanju preventivnog djelovanja škole.

U istraživanju se pošlo od hipoteze da postoji statistički značajna povezanost zastupljenosti pojedinih faktora rizika i učešća nastavnika u ostvarivanju preventivnog djelovanja škole.

METODE

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika u ovom istraživanju čine 450 učenika osnovne škole, oba spola. Istraživanje je realizovano u Općini Doboј Istok i Gračanica, i to u osnovnoj školi Klokočnica, Brijesnica, Lukavica i Hasan Kikić. Početni korak u istraživanju jeste istraživanje stavova nastavnika i učenika, o rizičnom ponašanju, kao i rasprostranjenosti nasilja u školi. Metodom slučajnog uzorka izabrani su sedmi i osmi razredi.

Način provođenja istraživanja i mjerni instrumenti

Istraživanje je provedeno u prvom polugodištu školske 2017/18. godine nakon što je provođenje istraživanja odobreno od strane Ministarstva nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, dobivena saglasnost roditelja za anketiranje, kao i direktora škola i Nastavničkog vijeća, u kojoj je istraživanje realizovano. Učenicima je u razredu na početku časa predviđenom za provođenje istraživanja objašnjen način popunjavanja upitnika. Sam proces ispitivanja trajao će jedan školski čas. Podaci su prikupljeni uz osiguravanje anonimnosti ispitanika, što je doprinijelo dobivanju iskrenih i realnijih odgovora.

Realizaciji istraživanja u osnovnoj školi prethodila je analiza zakonskih, podzakonskih akata i pravilnika koji čine osnovu ostvarivanja preventivnog djelovanja škole. Takođe su anketirani i nastavnici, u svrhu prikupljena značajnih podataka o ostvarivanju preventivne funkcije škole.

Primijenjena su tri upitnika, standardizirani Achenbahov integrisani sistem procjene, verzija za samoprocjenu adolescenata (ASEBA Youth Self-Report - YRS, Achenbach, 2001). Instrument mjeri adaptivno funkcionisanje, odnosno kompetencije i mala-daptivno funkcionisanje, odnosno bihejvioralne, emocionalne i socijalne probleme u dobi od 11 do 18 godina. Instrument sadrži osam sindrom-specifičnih skala koje mjere probleme sa tendencijom udruženog pojavljivanja i to su: Anksioznost-depresivnost, Povučенost-depresivnost, Somatske pritužbe, Socijalni problemi, Problemi mišljenja, Problemi pažnje, Ponašanje kojim se krše pravila i Agresivno ponašanje.

Za prikupljanje podataka o stepenu rizika korišten je Modificirani upitnik za procjenu nivoa rizičnosti/potreba (YLS/MCI) autora Andrews i Hoge (1994). Konstruisan je s namjerom identifikacije rizičnih faktora i njihova intenziteta (vrlo visok, visok, umjeren i nizak), te definiranja potreba djece i mladih s poremećajima ponašanja ili u riziku za poremećaje s adekvatnom intervencijom.

Upitnik za pod nazivom „Prevenција poremećaja u ponašanju“ kreiran za potrebe istraživanja ovog magistarskog rada s ciljem procjene svijesti i aktivnosti nastavnika u osnovnim školama na polju prevencije poremećaja ponašanja djece i mladih.

Statistička obrada podataka

Za obradu podataka korišteni je statistički program SPSS 20.0. za operativni sistem Microsoft Windows. U dokazivanju metrijskih svojstava skala korišten je Cronbach alfu koeficijent. U odradi podataka korištene su metode deskriptivne statistike, t-test, ANOVA, diskriminacijska funkcija i regresijska analiza.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

U rezulkatima istraživanja su predstavljeni rizični faktori na nivou škole, njihova refleksija na poremećaje ponašanja i emocionalne probleme djece u relaciji sa učešćem nastavika u ostvarivanju preventivnog djelovanja škole.

U tabeli 1. prikazani su rezultati regresijske analize za kriterij učešća nastavnika odnosno koeficijenti korelacije i determinacije kao i razina statističke značajnosti.

Tabela 1. Rezultati regresijske analize

R	R Square	Std. Error of the Estimate	F Change	df1	df2	Sig. F Change
,477a)	,377	,378	4,518	18	266	,000

Koeficijet determinacije koji pokazuje mjeru zajedničkog varijabiliteta varijabli kriterija i prediktora iznosi .377 i objašnjava 38 % zajedničke varijance a statistički je značajan na razini 0,000. Standardna greška prognoze kriterija je .378 i pokazuje o kolikoj se nesigurnosti radi kod predviđanja kriterija kroz 5 varijabli prediktora. Značajnost koeficijenta multiple korelacije iznosi (0.477), a vrijednost F-testa je 4.518.

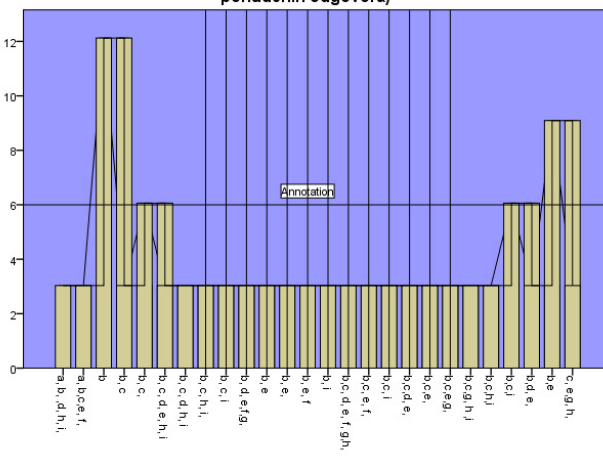
Tabela 2. Rezultati regresijske analize za kriterij učešće nastavnika u ostvarivanju preventivnog djelovanja škole

Varijable	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
Slab školski uspjeh	-,385	,032	-,473	-,060	,000
Ponavljanje razreda	-,431	,043	-,554	-,721	,000
Velik broj neopravdanih izostanaka	,328	,048	,215	,189	,001
Neprijmjeran odnos prema nastavnicima/autoritetima	-,351	,073	-,532	-,387	,003
Neprijmjereno ponašanje prema vršnjacima u školi	,019	,084	,020	,252	,002

Prediktorske varijable činilo je 5 varijabli koje opisuju rizične faktore na nivou škole. Kriterijska varijabla bilo je učešće nastavnika u ostvarivanju preventivnog djelovanja škole. Varijable koje su presudne za predikciju eksternaliziranih i internaliziranih ponašanja djece na nivou škole.

Iz Tabele 2. je vidljivo da su značajni prediktori sljedeće varijable: slab školski uspjeh, ponavljanje razreda, velik broj neopravdanih izostanaka, neprijmjeran odnos prema nastavnicima/autoritetima, neprijmjereno ponašanje prema vršnjacima u školi. S obzirom na predznak koji je vezan uz pojedine koeficijente može se zaključiti da je učešće nastavnika u ostvarivanju preventivnog djelovanja škole veoma važna stavka, kada je u pitanju djelovanje na rizične faktore na nivou škole.

Preventivne aktivnosti u kojima sudjeluju nastavnici (mogli su zaokruziti više ponuđenih odgovora)

Rezultati pokazuju da 3% nastavnika odgovara da kada su u pitanju preventivne aktivnosti u kojima učestvuju da rade na način da provode a) Preventivne radionice, b) Saradnja s roditeljima i upoznavanje roditelja o posljedicama ponašanja učenika, d) Saradnja nastavnika, h) Razvijanje samopoštovanja kod učenika i i) Prihvaćanje različitosti.

3% nastavnika odgovara da kada su u pitanju preventivne aktivnosti u kojima učestvuju da rade na način da provode preventivne a) Preventivne radionice, b) Saradnja s roditeljima i upoznavanje roditelja o posljedicama ponašanja učenika, c) Učestaliji razgovori s učenicima i upoznavanje učenika s posljedicama njihova ponašanja, e) Saradnja sa stručnim saradnicima i f) Individualizirana nastava.

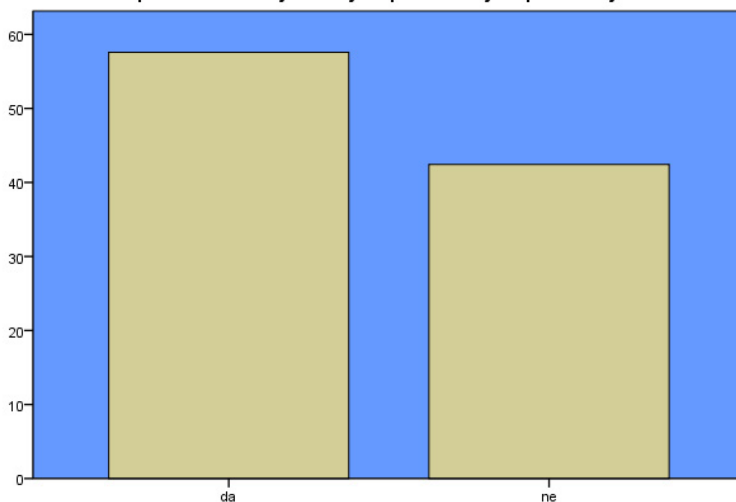
12.1 % nastavnika odgovara da kada su u pitanju preventivne aktivnosti u kojima učestvuju da rade na način da provode b) Saradnja s roditeljima i upoznavanje roditelja o posljedicama ponašanja učenika. 3% nastavnika odgovara da kada su u pitanju preventivne aktivnosti u kojima učestvuju da rade na način da provode b) Saradnja s roditeljima i upoznavanje roditelja o posljedicama ponašanja učenika i c) Učestaliji razgovori s učenicima i upoznavanje učenika s posljedicama njihova ponašanja. 6,1 % nastavnika odgovara da kada su u pitanju preventivne aktivnosti u kojima učestvuju da rade na način da provode b) Saradnja s roditeljima i upoznavanje roditelja o posljedicama ponašanja učenika i c) Učestaliji razgovori s učenicima i upoznavanje učenika s posljedicama njihova ponašanja. 3% nastavnika odgovara da kada su u pitanju preventivne aktivnosti u kojima učestvuju da rade na način da provode b) Saradnja s roditeljima i upoznavanje roditelja o posljedicama ponašanja učenika, d) Saradnja nastavnika, e) Saradnja sa stručnim saradnicima, h) Razvijanje samopoštovanja kod učenika i i) Prihvaćanje različitosti. 3% nastavnika odgovara da kada su u pitanju preventivne aktivnosti u kojima učestvuju da rade na način da provode b) Saradnja s roditeljima i upoznavanje roditelja o posljedicama ponašanja učenika, d) Saradnja nastavnika, e) Saradnja sa stručnim saradnicima, h) Razvijanje samopoštovanja kod učenika i i) Prihvaćanje različitosti.

9.1 % nastavnika odgovara da kada su u pitanju preventivne aktivnosti u kojima učestvuju da rade na način da provode b) Saradnja s roditeljima i upoznavanje roditelja o posljedicama ponašanja učenika i e) Saradnja sa stručnim saradnicima. 3% nastavnika odgovara da kada su u pitanju preventivne aktivnosti u kojima učestvuju da rade na način da c) Učestaliji razgovori s učenicima i upoznavanje učenika s posljedicama njihova ponašanja, e) Saradnja sa stručnim saradnicima, g) Organizacija aktivnosti u kojima sudjeluju učenici (sportske, muzičke, likovne, literarne aktivnosti...) i h) Razvijanje samopoštovanja kod učenika.

Škola predstavlja sredinu u kojoj može biti veoma izražen negativan uticaj vršnjaka na ponašanje pojedinca. To se može objasniti time što dijete usljed različitih faktora može naići na nerazumijevanje, neprihvatanje ili odbacivanje od strane vršnjaka,

što za posljedicu može imati pojavu nepoželjnih ponašanja i vezivanje za one vršnjake koji imaju slične probleme i status u školi. Prema tome, prihvatanje negativnih vršnjačkih uticaja javlja se kao posljedica neprihvatanja ili odbacivanja pojedinca od strane prosocijalnih vršnjaka. Vršnjačko odbacivanje predstavlja značajan rizik za prihvatanje nepoželjnih ponašanja i vrijednosti delinkventnih vršnjačkih grupa (Bilić, 2010).

Broj nastavnika koji sudjeluju na stručnim aktivima, seminarima ili radionicama na kojima se mogu upoznati s metodskim pristupima i stručnim licima koje se bave preventivnim djelovanjem poremećaja u ponašanju

Grafikon 2. Učešće nastavnika u različitim oblicima edukacije koje tretiraju oblast preventivnog djelovanja u školi

Na pitanje Sudjelujete li na stručnim aktivima, seminarima ili radionicama na kojima se možete upoznati sa preventivnim djelovanjem učitelja, od ukupno 33 osobe, njih 19 je odgovorilo sa DA, te je iznos u procentima 57.6%, dok je njih 14 odogovorilo sa NE, što je u procentima 42.4%.

Školsko okruženje se smatra kao jedan od najutjecajnijih socijalizacijskih domena u životu djeteta (Bašić i sar, 2002). Osjećaj pripadnosti školi i školski uspjeh pokazali su se značajnim negativnim prediktorima agresivnoga i rizičnoga spolnog ponašanja (Pavlović, Žunić Pavlović, 2012). S obzirom na to da lak pristup školama osigurava dosljedne rezultate povezanosti između školskih faktora i problematičnog ponašanja programi prevencije koji su bazirani na to da pokušaju zadržati adolescente u školi i akademski uspjeh su vidjeli kao sredstvo prevencije preko djetinjstva do adolescencije (Mihić, Bašić, 2008).

ZAKLJUČAK

Preventivno djelovanje ili funkcija škole ostvarit će se preduzimanjem različitih mjera i aktivnosti kojima se sprečava javljanje nepoželjnih ponašanja, razvijaju kompetencije i pozitivna svojstva ličnosti, podstiču prosocijalna ponašanja i usvajanje društvenih vrijednosti i normi ponašanja, kroz razvijanje saradnje sa porodicom, koja jeste i treba da bude ključni partner u identifikaciji i prevazilaženju potencijalnih vaspitnih i razvojnih teškoća, uključivanje i angažovanje drugih institucija i službi, kao što su zdravstvene ustanove ili centri za socijalni rad.

Uspješno preventivno djelovanje se jedino može ostvariti, ako u tom procesu sudjeluje cjelokupna zajednica koja počiva na uvjerenju da je problemu potrebno prići znatno ranije nego se problem javi, i to unapređenjem kvaliteta života u socijalnoj zajednici.

U hipotezi koju smo potvrdili ovim istraživanjem, predpostavili smo da je povezanost zastupljenosti pojedinih faktora rizika i učešća nastavnika u ostvarivanju preventivnog djelovanja škole statistički značajna. Rezultati regresijske analize pokazuju da su značajni prediktori: slab školski uspjeh, ponavljanje razreda, velik broj neopravdanih izostanaka, neprimjeren odnos prema nastavnicima/autoritetima, neprimjeren ponašanje prema vršnjacima u školi. S obzirom na predznak koji je vezan uz pojedine koeficijente može se zaključiti da je učešće nastavnika u ostvarivanju preventivnog djelovanja škole veoma važna stavka, kada je u pitanju djelovanje na rizične faktore na nivou škole. Drugim riječima, možemo zaključiti da su rizična ponašanja djece u velikoj mjeri uvjetovana brojem rizičnih faktora na nivou škole i učešćem nastavnika u rješavanju istih. Ključna uloga škole u prevenciji rizičnih ponašanja djece i mladih sastoji se u nastojanjima da se jačaju zaštitni faktori u školskoj sredini i da se time umanje negativni efekti faktora rizika, bilo da oni potiču iz karakteristika same škole ili je njihovo porijeklo u individualnim osobenostima, porodičnim uslovima života djeteta ili karakteristikama šire društvene sredine. Ovaj vrlo važan zadatak škola ostvaruje putem različitih preventivnih mjera i aktivnosti koje treba da se planiraju i realizuju u skladu sa potrebama učesnika školskog rada i života kojima su namijenjene.

LITERATURA

1. Achenbach, T.M., Rescorla, L.A. (2001). The manual for the ASEBA school-age forms profiles. Burlington VT, University of Vermont: Research Center for Children, Youth, and Families.
2. Anderson, L. G., Scott, J. (2012). Prevention in primary school. *Journal of positive behavior interventions*, 13 (1), 3–16.

3. Andrews, D.A., Hoge, R.D., (1994). The Youth Level of Service/Case Management Inventory: Description and Evaluation. Ottawa, Ontario K1s 5B6: Carleton University, Department of Psychology
4. Bašić, J. (2009). Teorija prevencije – Prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih. Zagreb: Školska knjiga.
5. Bašić, J., Ferić Šlehan, M., Krantelić Tavra, V. (2007). Zajednice koje brinu-model prevencije poremećaja u ponašanju: Strategijska promišljanja, resursi programi u Istarskoj županiji. Istarska županija i Sveučilište u Zagrebu. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Pula-Zagreb .
6. Bašić, J., Ferić, M., Krantelić, V. (2002). Od primarne prevencije do ranih intervencija. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
7. Bilić, V., (2010). Povezanosti medijskog nasilja s agresivnim ponašanjem prema vršnjacima. *Odgojne znanosti*, 12 (2), 263-281.
8. Mahmutović A.(2015). Poremećaji u ponašanju-od prevencije do postretmana,Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za odgojne i obrazovne znanosti.
9. Mihić, J., Bašić, J. (2008). Preventivne strategije- eksternalizirani poremećaji uponašanju i rizična ponašanja djece i mladih, *Ljetopis socijalnog rada*, 15: 445-471.
10. Pavlović, M. i Žunić-Pavlović, V. (2012). Koncept rezilijentnosti u savremenoj literaturi. *Nastava i vaspitanje*, 2: 232-246.
11. Popović-Čitić, B. (2005). Prevencija fokusirana na rizične i protektivne faktore kao savremeni pristup prevenciji prestupništva mladih. *Socijalna misao*, 12 (1), 27-55.
12. Popović-Čitić, B. (2007). Porodični rizični faktori nasilnog ponašanja dece i omladine. *Socijalna misao*, 14 (2), 27-50.
13. Popović-Čitić, B. i Popović, V. (2009). Koncept rizičnih i protektivnih faktora – Klasifikacija i okviri za potrebe prevencije poremećaja ponašanja dece i omladine. *Socijalna misao*, 16 (3), 43–65.
14. Popović-Čitić, B. i Žunić-Pavlović, V. (2005). Prevencija prestupništva dece i mladih. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta, Pedagoško društvo Srbije.
15. Sprague, J., Walker, H. (2000). Early Identification and Intervention for Youth with Antisocial and Violent Behavior, *Council for exceptional children*, 44:355-371.
16. Velki, T., Vrdoljak, G. (2012). Uloga nekih vršnjačkih i školskih varijabli u predviđanju vršnjačkoga nasilnog ponašanja. *Društvena istraživanja*, 22 (1), 101-120.
17. Žižak, A. (2010). Teorijske osnove intervencija. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.